

Žene u zatvoru u Srbiji: Međunarodni standardi, nacionalno zakonodavstvo i kvalitet života^{*}

Autori: Ivana Stevanović, Sanja Čopić i Nikola Vujičić

O kontinuiranom i sistematičnom proučavanju penoloških fenomena Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja svedoči i nova publikacija, *Žene u zatvoru u Srbiji: Međunarodni standardi, nacionalno zakonodavstvo i kvalitet života* autora Ivane Stevanović, Sanje Čopić i Nikole Vujičića. Ova monografija se pridružuje seriji prethodnih izdanja nastalih u okviru trogodišnjeg projekta PrisonLIFE posvećenim različitim temama iz oblasti kriminološko-penoloških, psiholoških, socioloških, pravnih i bezbednosnih aspekata poboljšavanja života u zatvorima Srbije.

Dragocenost knjige pred nama je upravo u tome što je posvećen jednom vrlo specifičnim delom zatvoreničke populacije, koji zapravo i ne čine zatvorenici, već zatvorenice. Ženska strana služenja kazne zatvora je, u svetu kao i kod nas, često zanemarivana zbog značajno manjeg broj zatvorenica u odnosu na zatvorenike, tako da se i nauka povinovala laičkoj predstavi o „muškoj prirodi robije”. Čak i u istraživanjima i radovima koji su se bavili ženama kao izvršiteljicama krivičnih dela, to je često činjeno na stereotipan i seksistički način, zanemarujući suštinske rodne aspekte kako izdržavanja kazne i krivičnog postupka, tako i same geneze konkretnog krivičnog dela.

Za razliku od ovakvih pokušaja tumačenja položaja žena u zatvoru, ali i kasnijih istraživanja koja su bila fokusirana na pojedinačne komponente zatvorskog života i tretmana (deprivacije, uslovi života, ljudska prava, izvori podrške), dugotrajno i sistematično istraživanje obavljeno u okviru projekta PrisonLIFE prvi put kod nas je omogućilo uvid u percepciji

^{*} Stevanović, I., Čopić, S., & Vujičić, N. (2025). *Žene u zatvoru u Srbiji: Međunarodni standardi, nacionalno zakonodavstvo i kvalitet života*. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja. ISBN: 978-86-80756-75-2. <https://doi.org/10.47152/PrisonLIFE.D4.10>

osuđenica o kvalitetu života u zatvoru za žene u Požarevcu kako u njegovoj celokupnosti, tako i u različitim dimenzijama i poddimenzijama.

Knjiga je podeljena u dva dela. Prvi, kraći deo se bavi teorijskom analizom i analizom sekundarnih podataka o kriminalitetu žena u Srbiji: obimu, strukturi i dinamici kretanja u poslednjoj deceniji. Zatim su predstavljeni međunarodni standardi za postupanje prema ženama u penitensijarnim ustanovama, a naročito na Pravila Ujedinjenih nacija o postupanju sa zatvorenicama i izvršenju nekustodijalnih mera prema izvršiteljicama (tzv. Bankočka pravila). Analizu međunarodnih standarda prati i analiza pravnog i institucionalnog okvira Republike Srbije relevantnog za razumevanje ove teme. Prvi deo knjige se završava objašnjenjem uloge Nacionalnog preventivnog mehanizma u unuapređenju ljudskih prava u Srbiji.

U drugom, znatno dužem delu knjige predstavljeni su primarni empirijski rezultati istraživanja kvaliteta života žena u zatvoru u Srbiji. Nakon opisa inovativne metodologije koja je primenjena i ciljeva istraživanja, posebno su objašnjene i tri dimenzije kaliteta zatvorskog života posmatranog iz ugla zatvorenica: profesionalizma, harmonije i bezbednosti.

Iz sadržaja posebno vredi izdvojiti izuzetno temeljno prikazanu statistiku kako prijavljenog kriminaliteta žena u Srbiji u periodu od 2013. godine do 2022. godine, tako i presuđenog kriminaliteta u istom periodu. Ova kvantitativna analiza dinamike kažnjavanja žena kaznom zatvora je izuzetno dragocena, jer odgovara na mnoga često postavljana pitanja koja su ostajala bez odgovora.

Što se tiče međunarodnih standarda o položaju žena u zatvoru, u studiji su posebno prikazani svi značajni elementi: pozicioniranje zatvora i prijem osuđenica, lična higijena, zdravstvena zaštita i podrška osuđenicama sa iskustvom nasilja; zatim klasifikacija i režim izvršavanja kazne zatvora; bezbednost i disciplina; socijalni kontakti; položaj posebno osetljivih grupa osuđenica, kao i jačanje kapaciteta zaposlenih i konačno, priprema za život na slobodi i postpenalni prihvrat osuđenica. Ove kategorije su analizirane i u kontekstu pravnog i institucionalnog okvira Srbije, uz naglašavanje svih sličnosti i razlika u odnosu na međunarodni okvir i poseban fokus na nacionalni preventivni mehanizam i njegovu ulogu u zaštiti ljudskih prava zatvorenica.

Empirijski deo, koji obuvata 150 stranica teksta, započinje opisom predmeta istraživanja: kvaliteta zatvorskog života osuđivanih žena u Kazneno-popravnom zavodu za žene u Požarevcu. Glavni cilj istraživanja bio je da se utvrdi kako osuđenice ocenjuju ukupan kvalitet svog života u zatvoru. Dimenzije koje su uzete u obzir prilikom analize razlika u doživljaju kvaliteta zatvorskog života zatvorenica su njihove sociodemografske karakteristike: straost, prebivalište, državljanstvo, nacionalna pripadnost, veroispovest, bračni status, roditeljski status i obrazovanje. Zatim, što se tiče kriminoloških i penoloških karakteristika obrađena su krivična dela i grupe krivičnih dela, zatim dužina kazne, primena mera bezbednosti medicinskog karaktera, ranije kriminalno ponašanje, kao i ranije osude i uzrast osuđenica pri prvoj osudi, dužina boravka u zatvoru, procena stepena rizika, tip tretmana i eventualno radno angažovanje, kao i vladanje osuđenice.

Na osnovu ovih pretpostavki, formulisana su i sledeća istraživačka pitanja: 1. Kako ispitanice ocenjuju kvalitet zatvorskog života? 2. Koje su razlike u pogledu procene kvaliteta zatvorskog života ispitanica posmatrano prema ispitivanim dimenzijama na nivou celog uzorka osuđenih žena, odnosno, koje dimenzije su ocenjene višom a koje nižom ocenom? 3. Kako osuđenice ocenjuju dimenziju profesionalizma i da li postoje razlike u proceni ove dimenzije posmatrano prema socio-demografskim, kriminološkim i penološkim karakteristikama ispitanica? 4. Kako osuđenice ocenjuju dimenziju harmonije i da li postoje razlike u proceni ove dimenzije posmatrano prema socio-demografskim, kriminološkim i penološkim karakteristikama ispitanica? 5. Kako osuđenice ocenjuju bezbednost i da li postoje razlike u proceni ove dimenzije posmatrano prema socio-demografskim, kriminološkim i penološkim karakteristikama ispitanica?

Podaci su prikupljani primenom ankete, a korišćena je adaptirana verzija na srpskom jeziku britanskog upitnika pod nazivom *Merenje kvaliteta zatvorskog života*. Uzorak je činila 91 žena, što je približno 40% ukupne ženske zatvorske populacije u Požarevcu (pa samim tim i u Srbiji). Istraživanje je pokazalo da su osuđenice obuhvaćene uzorkom ocenile ukupan kvalitet zatvorskog života relativno nisko. Uprkos tome, kada se posmatraju dimenzije kvaliteta zatvorskog života, podaci su pokazali da osuđenice imaju relativno pozitivno iskustvo u pogledu uslova života u zavodu i socijalnih kontakata sa porodicom. Relativno pozitivno iskustvo imaju i sa harmonijom, odnosno sa zatvorskim okruženjem, međusobnim odnosima i tretmanom i bezbednošću.

Budući da su obe dimenzije ocenjene prosečnim ocenama koje su na nivou granične vrednosti, to ostavlja i prostora za unapređenje. Najzad, podaci su pokazali da ispitane osuđenice imaju relativno negativno iskustvo u pogledu dobrobiti i razvoja i profesionalizma, koje su ocenjene prosečnim ocenama koje su ispod granične vrednosti.

Nalazi istraživanja o kvalitetu života izneti u ovoj knjizi svakako su značajni i za razvijanje preporuka za dalju reformu politika i prakse kako bi se položaj osuđenica unapredio, ali i kao osnov za razvijanje budućih istraživanja, programa i njihove evaluacije. Ovakav poduhvat ne bi bio moguć bez primene kritičkog pristupa, čak i kada se radi o najosetljivijim aspektima kvaliteta života u zatvoru. Monografija pred nama predstavlja izuzetan doprinos naučnoj literaturi (do skora obimom i kvalitetom skromnoj), pružajući nam gotovo kompletan prikaz problematike kojoj je posvećena na jednom mestu. Inovativnost primenjene metodologije svakako je doprinela i originalnosti zaključaka iznetih u empirijskom delu studije, koje se sa punim pravom može smatrati pionirskim.

*Andrej Kubiček**

* Korespondencija: andrej.kubicek@gmail.com, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, Srbija. ORCID  <https://orcid.org/0000-0003-4564-2827>

Predloženo citiranje: Kubiček, A. (2025). Žene u zatvoru u Srbiji: Međunarodni standardi, nacionalno zakonodavstvo i kvalitet života (prikaz knjige). *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 44(3), 109–112.

©2025 by authors



This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0).